

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE
FAKULTA AGROBIOLOGIE,
POTRAVINOVÝCH A PŘÍRODNÍCH ZDROJŮ

KATEDRA SPECIÁLNÍ ZOOTECHNIKY

Přeštické černostrakaté prase

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor : Pavlína Hronová

Vedoucí : Ing. Jaroslav Čítek, Ph.D.

PRAHA 2014

Univerzita: Česká zemědělská univerzita v Praze
Fakulta: agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů
Katedra: speciální zootechniky
Školní rok : 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Pro: Hronovou Pavlínou

Obor: ABPPKS

Název tématu: Přeštické černostrakaté prase
Prestice Black Pied Pig

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma **Přestické černostrakaté prase** vypracovala samostatně a použila jen citovaných zdrojů, které uvádím v seznamu použité literatury.

V Kamenných Mostech dne 10.4.2014

Podpis autora práce

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala všem pracovníkům výzkumného ústavu živočišné výroby v Kostelci nad Orlicí, za poskytnuté informace a cenné rady. Dále bych chtěla poděkovat svým prvním přeštickým prasatům, že mi ukázali svou výbornou povahu a dali mi ochutnat jejich skvělé maso. Samozřejmě chci poděkovat své rodině za neskonalou trpělivost během celého mého studia.

Souhrn

Název práce: Přeštické černostrakaté prase

Autor: Pavlína Hronová

Cílem této práce je popsání přeštického černostrakatého plemene prasat, jeho historii a zušlechtování. Dále pak aktuální situace v porovnání s hybridy šlechtěnými na výkrmnost, potenciál v ekologickém zemědělství, moderní gastronomii a především program pro zachování tohoto našeho národního plemene. Za pomoci dostupné literatury a návštěv odborných seminářů jsem se zaměřila na toto plemeno a popsala nejnovější výsledky a poznatky.

Klíčová slova : Přeštické černostrakaté prase

Genové zdroje

Ekologický chov prasat

Sedlová prasata

Národní program konzervace

Summary

Title: Prestice black pied pig

Author: Pavlína Hronová

The aim of this work is to describe Přeštice black pied pig breed, its history a refinement. Furthermore, the current situation compared with the hybrids improved for fattwning, the potential of organic fading, modern cosine and above all maintain this program for our national breed. With the help of available literature, professional seminars and visits, I focused on this race and described the latest results and findings.

Key words: Prestice Black Pied Pig
Genetic resources
Organic pig
Saddle pigs
National conservation program

Obsah

1. Úvod	8
2. Přeštické černostrakaté prase	10
3. Sedlová prasata	10
4. Historie plemene a chovu přeštického černostrakatého prasete	11
4.1. Zušlechťování přeštického prasete	14
5. Genové rezervy	16
6. Genetické zdroje	17
7. Srovnání konkurenceschopnosti přeštického plemene v porovnání s masnými hybridy	19
8. Národní program konzervace a využívání genetických zdrojů zvířat významných pro výživu a zemědělství (Národní program zvířat)	22
9. Aktuální stav přeštických prasat	24
10. Ekologické zemědělství a využití přeštického černostrakatého plemene prasat	26
11. Využití přeštického plemene prasat v gastronomii od historie po současnost	27
12. Závěr	30
13. Seznam použité literatury	31

1. Úvod

Na úvod této práce je nutné upozornit na to, že je, dá se říci, smutné, že každý Čech zná pražský hrad, korunovační klenoty a další naše skvosty, popřípadě pláže Chorvatska a Itálie, avšak málokdo ví a zná naše původní plemena, ať prasat, skotu, ovcí, koz nebo dalších. Veřejnosti chybí chuť se seznamovat, či se alespoň zajímat o jiná naše nej, než jen o krásné monumentální stavby, národní parky a řeky. Málokdo si uvědomuje, že mezi naši kulturní krajinu patří právě i tato zvířata, která prošla v naší zemi dlouhodobým šlechtěním a patří mezi odkazy našich předků. Prokázali mnoho úsilí, které je dle mého názoru dnes nedocenené. Nutno dodat, že tato zvířata nás dělají ve světě výjimečnými. Proto buďme hrdi na to co nám naši předci předali a co díky pár zapáleným lidem stále máme a snad i mít budeme pro naše další generace.

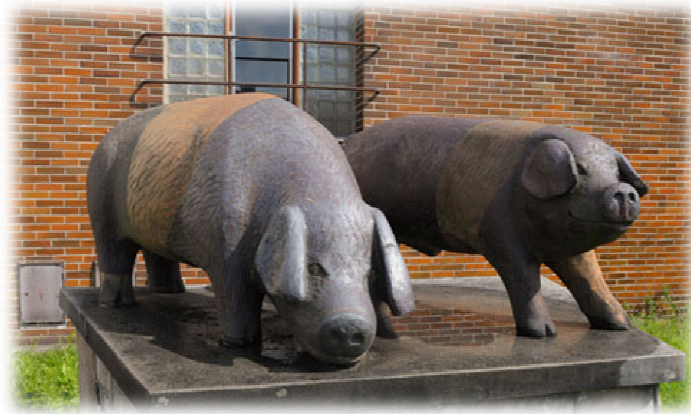
Chov prasat je odvětví zemědělství, které v posledních letech upadá. Důvodů je celá řada, avšak největším je zvýšení dovozu vepřového masa do ČR a to i přestože má chov prasat v ČR dlouholetou tradici. Tradiční je i konzumace vepřového, kdy má u nás první příčku ve spotřebě na 1 obyvatele a rok, tvoří více jak 50 % veškeré roční spotřeby.

Přeštické černostrakaté plemeno prasat, které se řadí mezi místní (krajová) plemena podobně jako Švábsko-hallské, prase je, oproti jiným plemenům, velmi málo využívané k hybridizaci, na které je založen dnešní chov prasat. Chová se jen díky nadšencům, tradicím či pro specifické vlastnosti v málo četných populacích. Díky malé četnosti, chovatelé bojují se zvýšenou příbuzností, problematickou realizací zvířat a podobně (Stupka, 2013). Také díky neschopnosti vyrovnat se dnešním moderním hybridům, spousta chovatelů od svého chovu upouští.

Přeštické černostrakaté prase zabezpečovalo podle dostupných pramenů od roku 1890 do 60. let 20. století produkci masa v Západních Čechách i ostatních přilehlých krajích. Tato vynikající práce přeštických zemědělců a plemenářů proslavila přeštické černostrakaté plemeno prasat a tím i město Přeštice a dostala je do všech odborných zemědělských učebnic po celém světě. Na památku přeštického černostrakatého plemene prasat i k uctění vynikající práce přeštických zemědělců a plemenářů, jsou v areálu bývalého zemědělského družstva u hlavní cesty z Přeštic do Klatov, umístěny na podstavci dvě prasata z kameniny od autora Jaroslava Podmola (Přeštické černostrakaté prase. Wikipedie.[online].10.4.2014 [cit. 2014-04-10].Dostupnéz:/cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99e%C5%A1tick%C3%A9_%C4%8Dernostrakat_%C3%A9_prase)

Obr. 1.1. Památník k počtě přeštickým prasatům od Jaroslava Podmoly
(Přeštické prase- symbol. *Přeštice*. [online]. 10.4.2014 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z:
<http://www.prestice-mesto.cz/podnikani/presticke-prase-symbol>)

Pro přeštické prase je potřeba najít odpovídající využití, zejména v malochovech a ekologických chovech. Kvalitní maso přeštických prasat je možné využít pro speciální masné výrobky. Z historických pramenů lze zjistit, že maso přeštických prasat se používalo pro výrobu šunek i pro výsek. Při hmotnosti 60-70 kg bylo křehké, šťavnaté a jemně prorostlé tukem. Při delším výkrmu prasaty rychle ukládala tuk, proto při porážce ve vyšší hmotnosti představovala typická sádelná prasata. Z přeštického prasete se před 2. Světovou válkou vyráběla „pražská šunka“, která byla exportována do mnoha evropských i zámořských států. V současné době již opět existují výrobci, kteří se zaměřují na produkci kvalitních masných výrobků z masa přeštického prasete (O přeštickém praseti. Přeštické černostrakaté prase. [online]. 10.4.2014 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: <http://www.prestici.websnadno.cz/O-prestickem-praseti.html>).

2. Přeštické černostrakaté prase

Prase se vyznačuje středním tělesným rámcem, hlubokým trupem (Sambraus, 2006). Barva je černobílá bez vymezení tělesných partií pro černou a bílou barvu. Typickou plemennou charakteristikou vedle barvy je klopené ucho (Václavková et al, 2012) Sádlnomasné rané plemeno s všestrannou užitkovostí. Vysoká plodnost a mléčnost, dobrá růstová schopnost a odolnost. Pro dobré mateřské vlastnosti je vhodné do mateřské pozice. Do 85 kg živé hmotnosti tvoří hlavně svalovinu a ve vyšší hmotnosti rychle tuční (Sambraus, 2006). Přeštické černostrakaté prase se vyznačuje nenáročností a vysokým stupněm přizpůsobivosti a odolnosti na vnější podmínky prostředí. Kanci dosahují v dospělosti 260-280 kg, prasnice 215 – 235 kg, kohoutková výška u kanců je 85-90 cm, u prasnic 75-80 cm. Délka těla u kanců je 160-170 cm, u prasnic 150-160 cm, obvod holeně u kanců 21-22 cm, u prasnic 19-20 cm (Václavková, 2012). Přeštické černostrakaté plemeno prasat je původní lokální plemeno vzniklé v západních Čechách, především na Plzeňsku, a v současné době se z rozhodnutí Ministerstva zemědělství ČR chová jako genetický zdroj (Fiedler, 2004)

3. Sedlová prasata

Sedlová prasata jsou typická svým zbarvením. Jsou to prasata charakteristická bílým pruhem přes předotrupí a zbytek těla černý, popřípadě kombinace černobílých variant. Vyznačují se svou odolností a výbornými mateřskými vlastnostmi.

- Anglerské sedlové prase (Německé sedlové)

Vyznačuje se velkým tělesným rámcem, hlubokým trupem. Původně černé s bílým pruhem přes předotrupí, zadní polovina těla je černá. Pro potíže se zpeněžováním pigmentovaných zvířat se v posledních letech selektuje na větší podíl bílého zbarvení. Je typické svou raností, vysokou plodností a mléčností. V roce 1937 uznáno jako plemeno. V současnosti existuje jen malý počet plemenných chovů (Sambraus, 2006).

- Švábsko-hallské prase

Vyznačuje se velkým tělesným rámcem, hlubokým trupem. Hlava a krk černě zbarvené, stejně i ocásek a také zadní části kýt. Zbývající část těla je bílá. Přechody z tmavého pigmentu

na bílý se vyznačují bílými štetinami. Má klopené uši. Je typické svou raností, odolností, dobrými mateřskými vlastnostmi včetně vysoké mléčnosti. Standard plemene byl sestaven v letech 1925-1927. Zásahu na zachování švábsko-hallského plemene má jen několik angažovaných chovatelů (Sambraus, 2006).

- Hampshire

Vyznačuje se středním tělesným rámcem. Hlava a krk černé, krajina hrudi a přední končetiny bílé, zadní polovina těla je černá. Delší hlava s prohnutou nosní linií. Relativně krátké končetiny. Prase je přímouché. Je typické svou plodností, vynikajícími mateřskými vlastnostmi a odolností. Plemeno bylo uznáno v roce 1904 (Sambraus, 2006).

- Anglické sedlové prase

Vyznačuje se středním až větším tělesným rámcem, typickým bílým pruhem přes předotrupí, a klopeným uchem. Je typické svou odolností, výbornými mateřskými vlastnostmi. Plemeno bylo uznáno v roce 1918 (prase. atlas hospodářských zvířat. [online]. 10.4.2014 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: <http://atlas.mpnetik.cz/17/prase.html>).

4. Historie plemene a chovu přeštického černostrakatého prasete

Do poloviny 19. století se chovaly na území českých zemí původní krajové rázy prasat odvozené od divokého prasete evropského. Nejdéle se udrželo klapouché prase zvané staročeský štetináč, které se chovalo v okolí Netolic, Sedlčan, Vodňan, Blatné a Horažďovic a na Plzeňsku na společných pastvinách (Koubek, 1960, cit Hovorka et al., 1967), český hřebenáč s dlouhou hlavou, dlouhými ušima a kapřím hřbetem, krátkou sráznou pánví, na vysoké noze, pozdního vývoje, značně odolné, plodné a málo náročné (Karel, 1938, cit. Hodan 1998). Převážně v oblastech Klatovska, Stodska a Domažlicka se chovalo i původní barevné prase bavorské, které se údajně vyznačovalo pozdním vývinem, a lze předpokládat, že od něho může pocházet převládající pigmentace předotrupí a zadotrupí u přeštických prasat. Podle zpráv starých chovatelů se zejména v podhorských oblastech Přešticka, domažlicka a Klatovska chovalo tzv. kanické prase (Motlík et al., 1956, cit Hodan 1998).

Po roce 1850 byla na Plzeňsko dovážena anglická plemena prasat, což potvrzuje archivní zpráva Roubíčka (1955 cit. Hodan, 1998). V této zprávě se uvádí, že z anglických ras se uznává za nejlepší druh Yorkshire a Sussex. Dále se ve zprávě Roubíčka (kolem roku

1864) píše o křížení těchto dvou plemen s prasetem německým a švábsko-hallským. V roce 1877 byli na velkostatek Radlice zakoupeni dva kanci „anglického plemene Sussex a Linkolnshire“ a dále se uvádí, že dotyčná správa dvora“ zamýšlí upustiti v chovu držení kusů černých Berkshire“. Karel (1938, cit. Hodan, 1998) ve své publikaci uvádí, že yorkshirské prase bylo nahrazováno prasetem berkshirským, zejména kvůli své náchylnosti k nemocem. Zmiňované plemeno Lincolnshire bylo masosádelnaté, s klopeným uchem a přestalo se chovat v roce 1972. Plemeno Berkshire, masné, černé s bílými odznaky, vzniklo křížením dovezených prasat z Číny. Kromě výše jmenovaných se v této oblasti chovala další cizí plemena (Motlík et al., 1956, cit. Hodan 1998)

V průběhu několika desetiletí (kolem roku 1900) se pravděpodobně provádělo páření kříženců mezi sebou, přičemž není vyloučeno, že bylo použito příbuzenské plemenitby, čímž došlo ke značnému sjednocení typu zvířat. V oblasti Plzeňska se vytvořily dvě větší místní skupiny černostrakatých prasat, přeštické a kralovické (Fiedler, 2004)

V roce 1912 docházelo z podnětu odboru Zemědělské rady v hranicích soudních okresů a byla zakládána Okresní sdružení chovatelů hospodářského zvířectva (OSCh), jejichž hlavní náplní byla péče o zvelebování všech druhů hospodářských zvířat (Fiedler, 2004)

V roce 1924 byl schválen nový plemenářský zákon a prováděcí nařízení, v jehož důsledku bylo z chovů zaváděno pouze prase bílé ušlechtilé, bez ohledu na výkonné krajové rázy. Od té doby byl postupně chov přeštických a kralovických prasat opomíjen až potlačován, i když do roku 1936 bylo na Přešticku povoleno výběrovou komisí používat uznané černostrakaté kance. Ve 30. letech byli na Přešticko dováženi kanci z Rychnovska a černostrakatí kanci se používali velmi omezeně (Hodan, 1998). Za okupace byl zostřen zákaz plemenitby černostrakatých prasat, ale jejich chov byl tajně udržován. Byli používáni nelicencovaní kanci a vyskytla se i neplánovaná příbuzenská plemenitba, která sice často přispěla k ustálenosti typu, avšak byla příčinou zvyšování výskytu nežádoucích vad exteriéru (Koubek, 1960, cit. Hodan 1998).

Po druhé světové válce byla u nás uznána pouze dvě plemena, bílé ušlechtilé a na jižním Slovensku plavá mangalica. Ve snaze zvyšování užitkovosti se začaly koncipovat zušlechťovací programy u čistokrevných populací v převážné míře na základě zušlechťovacího křížení a hlavně se prosazovalo užitkové křížení. Již v roce 1946 byli dovezeni k osvětlení krve kanci Large White z Anglie, kanci a prasnice bílého ušlechtilého plemene ze Švédska, plemena velké bílé sovětské a ukrajinské bílé stepní (Hovorka et al.,

1967) Od roku 1950, kdy se již uskutečňovaly v chovu prasat právní formy velkovýroby, se dovážela zahraniční plemena za účelem užitkového křížení. Šiler (1960) uvádí, že se v té době provádělo užitkové křížení prasnic bílého ušlechtilého plemene s kanci plemene cornwallského, berkshirského a v menším počtu pak se sedlovými a přeštickými kanci. Tyto kombinace křížení byly provázené vyšším počtem narozených i dochovaných selat. Nevýhodou však bylo, že měly při dobré výživě sklon brzy tučnět a jako jatečně zralá masná prasata se musela porážet v nižší živé hmotnosti (80kg) (Fiedler, 2004).

Od roku 1953 byla zakládána plemenářská a chovatelská hospodářství a za předepsaných podmínek byla uznávána za kmenové a plemenné chovy, a to v JZD (jednotné zemědělské družstvo) a u státních statků. Kmenové chovy představovaly špičku plemen, vyznačující se značnou fenotypovou a genotypovou vyrovnaností v užitkovém typu a v produkčních schopnostech. V kmenových a plemenných chovech byla prováděna kontrola užitkovosti I. stupně. U přeštických prasat bylo v kontrole užitkovosti I. stupně v roce 1960 715 prasnic, v roce 1961 843 a v roce 1962 913 prasnic. U přeštického prasete se ve vytyčeném standardu v kmenových a plemenných chovech požadovalo 11,5 živě narozených selat o hmotnosti vrhu v 21 dnech věku selat 53 kg (Fiedler, 2004).

V roce 1958 byly postaveny nové stanice v Troubsku a Uhříněvsi a v roce 1962 zkoušky výkrmnosti a jatečné hodnoty probíhaly ve stanicích v Brankách na Moravě, Uhříněvsi, Troubsku, Hřibinách, Rájeckých Teplicích, Líšíně a v Havlíčkově Brodě (Šafránek, 1963). Z celkového počtu prověřovaných skupin připadalo na přeštické prase a později na přeštické černostrakaté plemeno v roce 1962- 8,3 %, v roce 1964 – 9,9 %, v roce 1966 – 10,7 % a v roce 1968 – 10 % (Fiedler, 2004).

4.1. Zušlechtování přeštického prasete

Na základě Usnesení strany a vlády o opatření ke zvýšení živočišné výroby ze dne 4. a 5. Února 1952, odd. I/5, odstavec b., v němž bylo uloženo „, k jatečným účelům přikročit ke křížení prasnic s kanci mirgorodského, berkshirského a kanci krajových plemen (Přeštice, Kralovice) za účelem dosažení vyšších přírůstků a odolnosti jatečných prasat“ (Plesnivý, 1964) bylo započato zušlechtování přeštického prasete (Fiedler 2004). Řešením tohoto úkolu (pokus o regeneraci krajových rázů a místních skupin přeštických prasat) byli pověřeni pracovníci Výzkumného ústavu živočišné výroby (VÚŽV) v Uhřetěvsi. Hlavním účelem bylo vytvořit plemennou skupinu prasat masosádelného až sádelného typu, málo náročných, dobře se vykrmujících a otužilých a zlepšit jejich zevnějšek (Fiedler,2004). Po druhé světové válce se chovalo několik set jedinců přeštických a karlovických prasat a do regenerace bylo vybráno 6 původních přeštických kanců, jeden kanec kralovický a 242 prasnic přeštických a několik prasnic kralovických (Moskal, 1974). Na počátku zušlechtování se používala migorodská a livenská plemena s odůvodněním, že se získá potomstvo dobré životnosti a přispěje ke zkorigování exteriéru, přičemž užitkové vlastnosti, tučnivost a ranost, byly přibližně stejné jako u přeštických prasat. Plemeno mirgorodské pocházelo z Ukrajiny, bylo sádelné, skvrnité, černobílé, občas černé a krátkouché. Plemeno livenské pocházelo z orelské oblasti Ruska, bylo sádelné, bílé s černými nebo červenými odznaky, s poloklopenými ušima. Poněvadž výsledky křížení ukázaly, že u potomků F_2 generace po mirgorodských a livenských kancích dochází ke značné ztrátě typu přeštického prasete a k nevyrovnanosti užitkového typu, bylo od používání těchto plemen upuštěno. Linie kanců mirgorodského a livenského plemene se nerozšířily a v krátké době zanikly. Dále se připařovali kanci plemen Berkshire, německého a anglického sedlového, Cornwall a Landrace. Kanci plemene Berkshire se z další plemenitby vyloučili pro nízkou plodnost. (Fiedler, 2004). Dále byl použit jeden kanec Sd Wratange Viscount 259, zakladatel samčí linie na Přešticku anglického sedlového plemene Wessex Saddleback. V rámci regenerace přeštických prasat byl pro křížení z prvního importu kanců plemene Landrace ze Švédska vybrán plemenářskou službou kanec L Master 1. Byl přidělen do stáda Předenice a připařován na prasnice P 266, 267, 268,270 Gája,2124 Sena, 3932 Emka a 1503 Fíca.(Moskal, 1963) Účelem plemenitby bylo i založit a rozšířit genealogické line, a to jak po čistokrevných kancích, tak po kancích zušlechtujících plemen. Po původních přeštických kancích se podařilo zachovat potomstvo a založit linie Aronů, Vojtů a střeláků, po kancích německých sedlových byly nejvíce rozšířené linie Filipů, Říšů, Floků, Rex, Silurů a Titusů (Fiedler, 2004) Šiler at al. (1965) uvádí, že se v roce 1963 již plemenářsky pracovalo

s 26 liniemi. Obdobně jako potomstvo kanců se rozšiřovalo i potomstvo původních přeštických prasnic, z nichž nejlepší užitkovost prokázaly : Fíca, Femina, Herafa, Sena, Culda, Fauna a Lada. Z původních 242 přeštických prasnic kvalifikovaných v roce 1954, byl po 8 letech stav 9 576 prasnic, a zatím co v roce 1952 působilo v Přeštickém okrese 7 černostrakatých kanců (z toho 6 přeštických), bylo při všeobecných výběrech v Západočeském kraji vybráno k chovu 593 kanců (Moskal, 1964). U přeštických prasat po ukončení jejich regenerace v letech 1962 až 1963 se prakticky uskutečňovala čistokrevná plemenitba s osvěžením krve anglickými sedlovými plemeníky (Moskal, 1970) Na vědecké radě Výzkumného ústavu pro chov prasat v Kostelci nad Orlicí konané 7.11.1963 v Plzni bylo konstatováno, že proces regenerace je ukončen (Plesnivý, 1964)

Na základě výsledků výkrmnosti a jatečné hodnoty za rok 1964, Šafránek (1965) poukazuje na méně příznivou situaci u bílých ušlechtilých a přeštických černostrakatých plemen, zejména v podílu masitých částí a ve hmotnosti masa z kýty, kdy proti předchozím létům nastal pokles. Proto bylo přikročeno první polovině roku 1966 k zušlechťovacímu křížení, a to nejdříve prasaty Landrace a později prasaty Pietrain, kterým byla dána přednost z hlediska typologického (Fiedler , 2004). U přeštického plemene došlo, díky zušlechťovacímu křížení s plemenem Pietrain, k výraznému zlepšení jatečného typu při zachování dobré úrovně reprodukčních vlastností (Šafránek, 1973). Koncem 80.let plemeno Pietrain připomínalo jen několik genealogických linií. Od roku 1972 bylo přeštické černostrakaté plemeno využíváno v hybridizačním programu. V roce 1972, kdy se začal koncipovat hybridizační program v ČSR (Československá republika), zaujímalo přeštické plemeno v rámci mateřských plemen rovnocenné postavení s plemenem Landrace. Koncem 80.let se přeštické plemeno chovalo v 8 šlechtitelských chovech a v kontrole užitkovosti bylo přibližně 1600 prasnic (Rozkot, 2012).

Chov přeštického černostrakatého plemene prasat byl již koncem osmdesátých a hlavně v letech devadesátých silně omezován, protože se začaly zvyšovat požadavky na podíl libového masa v jatečném těle (Fiedler,2004).

5. Genové rezervy

Chov ohrožených plemen prasat (většinou v malých populacích) je spojený s vysokými finančními vklady, které spočívají v nízké užitkovosti zvířat v porovnání s vysokou užitkovostí převládajících plemen. Proto musí pro chov ohrožených plemen existovat vážné hospodářské a geneticko-biologické argumenty. Musí se prověřit i vědecké poznatky z genových technologií, aby se připravil vyhovující biologický materiál pro budoucí směry ve výzkumu (Smidt, 1989). Jako ohrožené plemeno se může označit taková uzavřená populace, která byla v minulosti obohacena o nové otcovské linie, například import. Velikost mateřské populace není rozhodující, ale počet kanců (nepříbuzných) nemá klesnout pod 10. Chovatelské znaky ohrožených plemen se musí lišit od znaků převládajících plemen (tělesná stavba, odolnost vůči zátěži a rezistence vůči chorobám, zbarvení, štětiny, fyziologické rozdíly, frekvence genů, heteroze a kombinační vlastnosti při křížení, biochemický polymorfismus anebo krevní skupiny (Sacher, 1987)). Podle závěru odborné skupiny, „geneticko- statistické metody v chovu zvířat Německé společnosti pro chov hospodářských“ (Fewson, 1979) mají být rozdíly alespoň v jednom z uvedených znaků tak velké, aby nebylo možné tyto rozdíly v porovnání s převládajícími plemeny v průběhu třech generací překonat (Majerčiak, 1994). Velikost populace převládajících plemen dává možnost zvyšovat efektivnost šlechtitelské práce, protože je k dispozici široká výběrová základna. Oproti tomu je v menších populacích účinnost selekce omezenější. V závislosti na malé populaci jsou i předpoklady pro čistokrevnou plemenitbu a zavedení biotechnických metod méně příznivé. Postupné snižování krajových plemen vede ke snižování intenzity selekce, k nutnosti křížení s jinými plemeny anebo použití příbuzenského páření a tím k ohrožení anebo k potlačování těchto populací (Majerčiak, 1994). Jako ohrožená plemena, která ztratila hospodářský význam, ale jsou z genetického hlediska významná zejména pro uchování genetické variability můžeme označit následující plemena: Anglerské sedlové, Švábsko-halské, Mangalica, Přeštické černostrakaté, Pulawské, krajové typy anebo plemenné skupiny (Majerčiak, 1994). Existence hospodářských zvířat je neoddělitelně spojená s kulturní minulostí národů. Tento fenomén spolu s chovatelskou technikou zvířat, úrovní produktivity práce, s etikou chovu, s tvorbou polnohospodářských usedlostí a s výživovým standardem obyvatelstva, ukazatel sociálního vývoje společnosti (Šiler, 1987).

6. Genetické zdroje

Genetické zdroje lze definovat mnoha způsoby. Obecná definice Dohody o biologické rozmanitosti (Convention on biodiversity, CBD, 1992) označuje za genetický zdroj „živý materiál obsahující geny s bezprostřední nebo potenciální hodnotou pro lidstvo“. Tato definice tedy zahrnuje všechny kulturní plodiny, plemena, ale také jejich volně žijící příbuzné. Metody genetického inženýrství mohou urychlit využití některých jejich vlastností pro šlechtění současných plemen a plodin. S rozvojem těchto metod bude možné lépe využívat větší množství nejrůznějších užitkových znaků, uchovaných a rozvíjených u nejrůznějších plemen jednoho živočišného druhu. Proto je nezbytné, aby různorodost plemen byla zachována v nejvyšší možné míře. Přistoupením k Dohodě, státy uznávají povinnost chránit všechny genetické zdroje na svém území a umožnit přístup k nim, přitom ale zůstávají suverénními v otázkách jejich managementu. Podle zákona č. 154/2000 Sb. byl Ministerstvem zemědělství garantem a koordinátorem programu ochrany genetických zdrojů hospodářských zvířat určen výzkumný ústav živočišné výroby v Uhřetěvsi a ustanoven zároveň Národním referenčním střediskem pro genetické zdroje zvířat (Rozkot, 2012).

Šlechtění zvířat v minulém století se orientovalo převážně na zvyšování produkčních vlastností, tj. více mléka, masa, větší přírůstek apod. Produkční úroveň zvířat se musí i nadále zvyšovat, protože jde o pokrytí potřeb zásobování rychle se zvyšujícího počtu obyvatel na zemi. Zatím co v r. 2000 počet obyvatel činil 6 miliard lidí, má už v r. 2025 tento počet vzrůst na 8,5 miliardy. Selektce zvířat však musí být více vyvážená. Šlechtitelské cíle musí brát větší ohled na vyváženost produkční úrovně a fyziologie organismů. Větší důraz musí být kladen na zdraví zvířat a na jejich reprodukční způsobilost, aby byla zachována, popř. zlepšována tzv. fitness populace. Za tím účelem se uvádí potřeba dalšího hlubšího studia fyziologie zvířat a působení genů. Cílem vědy musí být hlubší poznání biologických základů vlastností zvířat a interakce mezi nimi. V této souvislosti se jeví potřeba uchovávání většího množství dat o vlastnostech zvířat, což si vyžádá kapacitnější a rychlejší počítače. Kvalitní počítačové vybavení umožní snáze a rychleji zpracovávat data, usnadní vybalancování mnohostranného šlechtitelského cíle. Šlechtitelské programy musí i nadále optimálně využívat existující genetickou varianci uvnitř i mezi populacemi. Musí přispívat k udržení genetické diverzifikace. Otevřené populace mají větší velikost, než je jejich efektivní velikost. V chovu prasat se pracuje s nukleovými chovy, kde velikost populace je menší. Bude potřebné monitorovat a kontrolovat stupeň příbuznosti a genetického driftu. Úkolem vědy je více

poznat vztah mezi biodiverzitou a genetickou variací. Je nutné zkvalitňovat práci s genetickými zdroji (rezervami). Uchování biodiverzity je nutné pro možnost jejich použití v případech nepředvídatelných společenských a ekonomických změn v budoucnosti. Proto je potřebné se více věnovat managementu řízení uchování genetických zdrojů. V chovu skotu se nabízí propojení způsobu hospodaření v marginálních oblastech a chovem genetických zdrojů. V chovu prasat jde o kombinaci uchování in situ a ex situ, tj. uchování živých zvířat v nejméně nutné velikosti populace s kryokonzervací. Podobně jako lidská činnost v jiných oblastech, musí i šlechtění zvířat přijmout odpovědnost za důsledky svého konání (Pražák, 2006).

K populacím zvířat nelze přistupovat kořistnickým způsobem, tj. „vydrancovat a vymáčkout z nich co se dá“, bez ohledu na to, jaké dopady to má na prostředí a na integritu organismů. Jedním z největších přínosů šlechtění hospodářských zvířat ve vztahu ke zlepšení prostředí, je zlepšení konverze krmiv. To vedlo ke zlepšení využívání dusíku a fosforu a tím k jejich menšímu vylučování do prostředí. Zlepšování konverze krmiva zůstává i do dalších let velmi důležitým úkolem pro všechny druhy zvířat, tedy i prasat (Pražák, 2006).

Je nutné dbát o udržení integrity organismů. Integrita zvířete je definována jako jednota druhově specifické rovnováhy jedince a jeho funkcí s cílem udržet jeho nezávislost v prostředí, které je přiměřené danému druhu. Chovatel, ale i šlechtitelské organizace musí udržovat rovnováhu mezi fyziologickými charakteristikami domestikovaného druhu, pohody jeho chovu (welfare) a zvyšujících se produkčních schopností. Příspěvkem šlechtění k celosvětovému vývoji, kde se zvyšuje požadavek na zásobování potravinami živočišného původu, je právě zmiňované zvyšování produkčních schopností. Prasata jsou v určité výhodě, protože podmínky prostředí (chovu) jsou zde více kontrolovatelné. Nová schémata selekce budou muset daleko více propojit selekci na produkční vlastnosti s jinými důležitými vlastnostmi, jako jsou rezistence vůči chorobám, plodnost a dlouhověkost. Nezanedbatelnou úlohu zde hraje welfare zvířat a úroveň zoohygieny. Šlechtění nemůže překonávat nedostatky v těchto oblastech, ty musí být samozřejmostí. Výrazem společenské odpovědnosti je i již výše zmíněná péče o genetické zdroje (Pražák, 2006)

Program ochrany genofondu původních plemen se datuje od roku 1994, kdy byla na popud prof. Máchy z brněnské Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity zpracována studie o vývoji a současném stavu původních druhů a plemen hospodářských zvířat. Tato

studie se stala základem návrhu výzkumného projektu s názvem „Národní program uchování a využití genových zdrojů hospodářských zvířat“ řešeného v období 1995-1998 ve VÚŽV v Praze -Uhřetěvesi. Výstupem projektu byla identifikace původních plemen a jejich lokalizace, shromáždění jejich dat jako základ pro budoucí databanku a návrh opatření k jejich uchování nebo regeneraci. Česká republika se tak aktivně připojila ke globálnímu programu Dohody o biologické rozmanitosti a FAO Global Programmes for Management of Genetic resources (Rozkot, 2012).

Poslední úprava zákona o plemenitbě a jeho prováděcí vyhlášky vymezují v souladu s legislativou EU opatření pro racionální management genetických zdrojů hospodářských zvířat, tady nástroje k tomu, aby jejich prostřednictvím mohl stát splnit povinnost ochrany těchto zdrojů, k níž se zavázal. Pro účely tohoto zákona definuje § 14 genetický zdroj jako jedince nebo reprodukční materiál (sperma, vajíčko, embryo apod.) autochtonního nebo lokálně adaptovaného druhu, plemene nebo populace, které se nachází na území ČR a mají význam pro výživu a zemědělství, zařazený do Národního programu. Dokumentace genetických zdrojů je jednou ze základních komponent systému jejich ochrany. Určený soubor dat o genetickém zdroji shromažďují chovatelé a pravidelně je předávají Národnímu středisku, které je zaznamenává do databáze Národního programu. Další data získává Národní středisko od uznaných chovatelských sdružení a z informačního systému ústřední evidence. Tato služba slouží k průběžnému monitorování stavu populací zařazených do genetických zdrojů, což je nezbytné pro včasné rozeznání rizika možného ohrožení, a také k dalším analýzám – například pro posouzení vývoje vlastností a charakteristických znaků plemene. V rámci mezinárodních dohod se Česká republika zavázala tato data poskytovat pravidelně do globálního informačního systému FAO- DADIS, resp. Evropského systému EFABIS. Projekt přeštického černostrakatého plemene prasat v rámci Národního programu zajišťuje Svaz chovatelů prasat v Čechách a na Moravě (Rozkot, 2012).

7. Srovnání konkurenceschopnosti přeštického plemene v porovnání s masnými hybridy

Převážná většina registrovaných prasat přeštického plemene je v České republice chována ve středně velkých chovech v konvenčním systému hospodaření. V podmínkách intenzivního výkrmu a při současném způsobu zpeněžování však není vedle vysoko produkčních masných hybridů konkurenceschopné především vzhledem k nižší intenzitě růstu a vyšším obsahu tukových tkání v těle. Pokud není konečný produkt spotřebiteli nabízen jako produkt s přidanou hodnotou, má toto plemeni bez výrazné finanční podpory malé perspektivy do budoucna. Jak ukazují zahraniční zkušenosti, je pro uchování tohoto jedinečného plemene důležité hledat jiné cesty jak ve způsobu chovu, tak i v marketingu výrobku. Nabízí se možnost v alternativních nebo ekologických chovech kde by mohla být využita zejména jeho schopnost velmi dobrého využití pastevního porostu, nižší náročnost na koncentraci živin v krmivu, vyšší odolnost a pevnější konstituce. Je zde předpoklad, že při výkrmu v extenzivních podmínkách by mohl mít takovýto finální produkt některé pozitivní nutriční vlastnosti (Dostálová et al., 2011).

V současné době jsou zdokumentovány základní ukazatele užitečnosti a jatečné hodnoty přeštického plemene v rámci Národního programu konzervace a využívání genetických zdrojů hospodářských zvířat, podrobnější analýzy nutričních a technologických charakteristik masa a sádla u přeštického plemene nesou k dispozici. V rámci pětiletého projektu, který je zaměřen na kvalitu produktů plemen zařazených do Národního programu, se tyto ukazatele sledují c různých systémech chovu a cílem doporučit vhodné alternativy uplatnění tohoto plemene v současných podmínkách. Jedná se o první studii, která porovnává produkci přeštického černostrakatého plemene s moderním masným hybridem z hlediska kvality produktu a to i v podmínkách venkovního chovu, který není v České republice běžně používán (Dostálová et al., 2011).

. V průběhu tří let byly uskutečněny série srovnávacích výkrmových testů v podmínkách konvenčního a ekologického chovu, kde byly sledovány ukazatelé užitečnosti, jatečné hodnoty a kvality masa i sádla přeštického prase v porovnání s moderním masným hybridem. Experimenty v ekologickém systému byly realizovány na certifikované biofarmě Sasov, v podmínkách venkovního chovu prasat s pastvou. Tato farma byla jediným zemědělským subjektem v České republice, který využíval venkovní výkrm s pastvou a mohl tak poskytnout vhodné prostředí pro sledování v alternativním chovu. Odchov proběhl na farmě zavedeným způsobem, tj. odchovem v rodinkách, kdy jsou selata ve skupině s matkami

a do věku tří měsíců a po odstavu zůstávají ve stejném složení až do konce výkrmu. Sledování bylo započato ve třech měsících stáří prasat. Použité krmné směsi, sestavené podle požadavků EZ, vykazovaly v nutričních charakteristikách nižší obsah hrubého proteinu a byly zkrmovány adlibitně. Výběr komponentů byl limitován požadavky na EZ, kde není možné použít syntetické aminokyseliny, extrahované šroty a GM plodiny. Tyto charakteristiky představují spíše extenzivní výkrm v reálných podmínkách dnešní české biofarmy. Doplňkem krmné dávky byla pastva (vojtěška nebo jarní směsky), která v průběhu testu formou oplůtků postupně zpřístupňována (Dostálová et al., 2011).

Standardní způsob chovu představovaly farmy konvenčního typu s kotcovým ustájením s částečně zarošтовanou nebo pevnou podlahou. Prasata byla na farmě odchovnána standardním konvenčním způsobem: odstav ve stáří 28 dnů. Do výkrmny byla přemístěna ve stáří dvou měsíců. Pro odchov a výkrm byly použity standardní krmné směsi (ČOS1,A1, A2, CDP), zkrmované adlibitně (Dostálová et al., 2011).

Celkem bylo uskutečněno šest srovnávacích výkrmových testů, kde byla od třetího měsíce stáří prasat sledována skupinová spotřeba krmných směsí a individuální přírůstky. Po dosažení průměrné porážkové hmotnosti (v průměru cca 110 kg) byla zvířata poražena a z každé skupiny byl vybrán reprezentativní vzorek (10 kusů zvířat) pro jatečný rozbor a analytická stanovení. Pro analytická stanovení byl odebrán vzorek kotlety (*MLD-musculus longissimus dorsi*) (Dostálová et al., 2011).

V konvenčním testu vykazala přeštická prasata nižší denní přírůstek a horší konverzi krmiva. V jatečných charakteristikách se přeštické plemeno vyznačovalo nižší zmasilostí a vyšším podílem tuku. Z praktického hlediska se jedná o potvrzení dlouhodobých sledování užitkovosti přeštických prasat v konvenčním výkrmu. V nutričních a technologických charakteristikách nebyly zaznamenány výrazné rozdíly oproti masnému hybridu s výjimkou nižšího obsahu hydroxyprolinu, jednoho z ukazatelů obsahu kolagenu v mase (Dostálová et al., 2011).

V ekologických testech se přeštická prasata prezentovala nižšími nebo srovnatelnými denními přírůstky, srovnatelnou nebo o něco lepší konverzí krmiva ajako kontrolní skupina masných hybridů. Lepší ukazatel konverze mohl být v některých testech způsoben vyšším příjmem pastevního porostu u přeštických prasat. Množství pastevního porostu je ovlivněno řadou faktorů, z nichž nejvýznamnější je jeho atraktivita vůči podávaným krmným směsem. Jatečné charakteristiky PC z venkovních chovů se vyznačovaly v porovnání s masným

hybridem nižší zmasilostí a vyšší tučností. Z technologických kritérií byl signifikantně významný nižší obsah hydroxyprolinu a vyšší vaznost přidané vody u přeštického plemene. Nižší obsah hydroxyprolinu poukazuje na nižší obsah kolagenu v mase a pravděpodobně kratší dobu zrání, nejspíš typickou charakteristiku pro dané plemeno. Druhou vlastnost ocení zejména zpracovatelský průmysl (Dostálová et al., 2011).

Při porovnání venkovního a konvenčního systému při různých úroňích výživy byly prokázány signifikantní rozdíly v nutričních charakteristikách. A to jednak v obsahu intramuskulárního tuku a dále ve spektru masných kyselin ve svalovině a hřbetním sádle (Dostálová et al., 2011).

Svalovina prasat z venkovních testů vykazovala vyšší obsah intramuskulárního tuku, který je úzce spjat s příznivějšími sensorickými vlastnostmi masa, jako je vůně a šťavnatost. Spektrum masných kyselin je dnes poměrně značně sledovaným nutričním ukazatelem vzhledem k jeho významnému vlivu na výskyt kardiovaskulárních onemocnění. Důležité jsou nejen obsahové, ale i poměrové charakteristiky. V poslední době je snahou ovlivnit toto spektrum u potravin tak, aby odpovídalo současným požadavkům na zdravou výživu. U živočišných produktů je jedním z hlavních prostředků, jak lze tohoto cíle dosáhnout právě výživa hospodářských zvířat. Řada zahraničních studií poukazuje v tomto směru na příznivý účinek pastvy. Výsledky našich experimentů toto tvrzení mohou potvrdit, ve svalovině u pasoucích se prasat byl prokázán vyšší obsah PUFA n3 a užší poměr PUFA n6:n3, který je z hlediska přínosu pro lidské zdraví výhodnější a to jak z hlediska lepšího využití jeho produkčního potenciálu a s tím související ekonomiky, tak i z hlediska marketingových příležitostí, který tento systém chovu v dnešní době představuje (Dostálová et al., 2011).

8. Národní program konzervace a využívání genetických zdrojů zvířat významných pro výživu a zemědělství (Národní program zvířat)

Poslání Národního programu zvířat (NPZ) vychází z předchozího Národního programu a Globálního plánu akcí (GPA) pro živočišné genetické zdroje FAO- OSN. Cíle pro období 2012 – 2016 jsou: Uchování existující diversity genetických živočišných zdrojů a její udržitelný rozvoj; Rozvoj a podpora využití ohrožených a málopočetných původních populací hospodářských zvířat a plemen historických a kulturně spojených s Českou republikou; Podpora spolupráce při ochraně a setrvalém využívání sdílených genetických živočišných druhů v regionálním (evropském) i celosvětovém měřítku (Mze, 2012).

Řídící strukturou je Mze, prostřednictvím Rady Národního programu. Plnění aktivit programu stanovených na základě Národního strategického plánu pro živočišné genetické zdroje na každý rok Radou Národního programu zajišťuje Výzkumný ústav živočišné výroby (VÚŽV) jako osoba určená pro realizaci projektu. VÚŽV je rovněž Národním koordinačním a referenčním střediskem uchování a využití genetických zdrojů hospodářských zvířat. Národní středisko zajišťuje dokumentaci a inventarizaci genetických zdrojů a genetického materiálu. Spravuje databáze a poskytuje relevantní data do evropského (EFABIS) resp. Globálního informačního systému (FAO-DADIS), dále zajišťuje charakterizaci a popis genetických zdrojů podle aktuálních vědeckých postupů a standardů, průběžně monitoruje genetické zdroje s návazností na systém včasné výstrahy ohrožení diversity hospodářských zvířat, kryokonzervaci a provoz genobank , aplikaci vědeckých informací a integraci výzkumných kapacit do programů ochrany a využívání genetických zdrojů, vytvoření a udržování funkčního toku mezi účastníky Národního programu zvířat, uživateli genetických zdrojů a státní správou, vzdělávání a výchovu v oblasti genetických zdrojů zvířat a biodiverzity, agendu podpor poskytovaných na chov genetických zdrojů a jejich administraci, kontrolní činnost (Mze, 2012)..

Pro každé plemeno zařazené do Národního programu zvířat je vypracován projekt uchování, který stanovuje: Cíl projektu; Způsob plemenitby a šlechtění (selekce), kontroly užitkovosti a hodnocení znaků, které jsou nad rámec způsobu kontroly užitkovosti daného vyhláškou č. 448/2006 sb., o provedení některých ustanovení plemenářského zákona, a šlechtitelských programů; způsob a doporučené technologie chovu; konzervační program „*ex-situ*“ (druh a množství materiálu); rozsah údajů, které je povinen vést a poskytovat účastník Národního programu zvířat; způsob hodnocení stavu a trendu populace (monitoring); rozsah a způsob charakterizace (popisované znaky a metody charakterizace); subjekty odpovědné za realizaci projektu (Mze, 2012).

Konzervační nukleus přeštického prasete(na farmě Kostelec nad Orlicí) má stabilizační charakter k udržení stávající liniové struktury populace s hlavní náplní využití zmrazených inseminačních dávek k produkci plemenných kanců, k navýšení počtu zmrazených inseminačních dávek a k revitalizaci zaniklých nebo chovatelskou praxí požadovaných linií. Průběžně je ověřována aktivita a fertilizační schopnost zmrazených inseminačních dávek. 70-80% dávek se 40-50% motilitou spermií splňuje požadovaná kritéria pro inseminaci zmrazeným spermatem (Ročenka VÚŽV,2011).

9. Aktuální stav přeštických prasat

Na základě vysokých nákladů v porovnání s produkcí finálních masných hybridů, stavy přeštických prasat v České republice stále klesají.

Tabulka 1.1.

Ukazatelé stavů prasnic a kanců od roku 2002 do roku 2011 (VÚŽV,2012)

Rok	Celkový počet prasnic	Celkový počet kanců	Počet chovů
2002	340	37	9
2003	332	39	9
2004	348	35	7
2005	332	33	7
2006	331	30	7
2007	311	23	5
2008	189	23	4
2009	245	36	6
2010	192	28	6
2011	196	32	10

Tabulka 1.2.

Ukazatelé užitkovosti přeštického černostrakatého prasete, dle nejnovějších zveřejněných dat (VÚŽV,2013).

Ukazatel	Průměrné hodnoty
Počet vrhů za život	4,5
Počet dochovaných selat na 1 vrh	9,6
Prům. denní přírůstek (g) kanečci/prasničky	522/ 590
Podíl libového masa (%) kanečci/prasničky	57,6/ 58,8
Prům. výška hřbetního špeku (cm) kanečci/prasničky	1,17/ 1,18

V roce 2011 bylo v chovech zapojených do Národního programu v testu vlastní užitkovosti odchováno 134 prasniček a 25 kanečků. V témže roce působilo v chovech 38

kanců deseti linií. Podíl inseminace v roce 2011 činil 37,5 % a podíl prasnic v přirozené plemenitbě byl 62,5%. V minulých letech byl v populaci přeštického černostrakatého prasete sledován trend snižování podílu čistokrevných vrhů, v loňském roce došlo k jeho zvýšení na 59 %. Zabřezávání prasnic bylo na úrovni 87,1 % v přirozené plemenitbě a 72,7 % v inseminaci (O přeštickém praseti. Přeštické černostrakaté prase. [online]. 10.4.2014 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: <http://www.prestici.websnadno.cz/O-prestickem-praseti.html>).

Tabulka 1.3.

Vývoj vlastní užitkovosti (ČMSCH,2013)

Rok	Kanečci			Prasničky		
	Přírůstek Nar./UTVU (g)	Hřbetní sádlo(cm)	Podíl LM(%)	Přírůstek Nar./UTVU (g)	Hřbetní sádlo(cm)	Podíl LM(%)
1970	510	2,54	x	485	2,7	X
1980	564	2,13	x	532	2,39	X
1990	577	1,56*	x	511	1,54*	X
2000	603**	1,2*	58,5	525**	1,26*	56,4
2010	596**	0,86*	61,8	547**	0,82*	61,3
2011	559**	1,00*	60,3	542**	0,83*	61

*Změna míst měření hřbetního tuku

** Zaveden unifikovaný test vlastní užitkovosti (UTVU)

Tabulka 1.4.

Vývoj počtu živě narozených selat na vrh v ks (ČMSCH,2013)

Rok	Počet kusů
1955	9,8
1965	10,9
1975	10,6
1985	10,4
1995	10,6
2005	10,4
2010	10,2

10. Ekologické zemědělství a využití přeštického černostrakatého plemene prasat

Ekologické zemědělství nabývá v celosvětovém měřítku stále většího významu. Česká republika není výjimkou a podíl ekologického zemědělství stále stoupá. Cílem je dosažení patnáctiprocentního podílu ekologického zemědělství do roku 2015. Postupně se zaváděním intenzivnějších chovů jsou prasata stále více omezována v přirozeném způsobu života. Prasata zde nemohou projevit hluboce zakořeněné typy chování jako rytí a rycí reflex, stavba porodního hnízda, a to často vede ke vzniku etiopatií. Symptomy tohoto stavu spočívají v okusování náhradních předmětů (krmné žlaby, ohrady a jiné dostupné předměty – např. ušní boltce a ocasy jiných zvířat). Časté je i pohrávání si s jazykem, slinění naprázdno apod. Ekologické zemědělství vychází právě z přirozeného chování zvířat a snaží se jim vytvořit takové podmínky, ve kterých ho mohou uplatnit (Peštová et al.,2012).

Celkový počet ekologicky hospodařících zemědělců se v roce 2011 zvýšil o 11%. Ekologicky obhospodařované plochy zaujímají přes 11% zemědělského půdního fondu, čímž se Česká republika řadí mezi nejvíce rozvinuté země v dané oblasti. Přestože vepřové maso patří tradičně k nejoblíbenějším masům, bio vepřové v podmínkách České republiky se řadí spíše k okrajovým komoditám. Ekologický chov prasat je totiž chovatelsky velmi náročný a nákladný a je složitější než ekologické chovy přežvýkavců na trvalých travních plochách. Jedná se především o vysokou potřebu jadrných krmiv, která jsou v biokvalitě drahá a jejich pěstování je také komplikovanější. V České republice se s větším chovem prasat setkáváme ojediněle. Jedná se víceméně o jednu velkou farmu s chovem kolem 50 prasnic, vlastní porážkou a zpracováním (Peštová et al.,2012).

Touto farmou je biofarma pana Josefa Sklenáře, založená již v roce 1991. Od roku 1999 je farma její produkty certifikovány jako Uznáný podnik ekologického zemědělství. Farma se zabývá rostlinou i živočišnou výrobou, disponuje bioplynovou stanicí, vlastními jatky a nabízí celou řadu vlastní produktů. Na farmě je realizován, v České republice dnes zcela ojedinělý, venkovní chov přeštických prasat, kde se farma jako společník podílí na výzkumném grantu s VÚŽV, v.v.i. s tímto způsobem chovu, který má sezónní charakter, mají na farmě už pětileté zkušenosti. Pozemky pro prasata jsou ohraničeny elektrickým ohradníkem a v některých místech balíky slámy. Vymezený prostor poskytuje prasatům pastvu, umožňuje rytí a další přirozené aktivity jako je například válení v bahně. Plachtové přístřešky umístěné na pastvině slouží prasatům jako ochrana před nepříznivým počasím, v létě poskytují stín a prasata zde odpočívají. K tomuto účelu mají prasata k dispozici

dostatek čisté slámy. Výhodou pastvy je využití přirozených zdrojů živin, vitamínů a minerálních látek obsažených nejen v rostlinách, ale i v půdě. Prasata si mohou, kromě pastvy, vyrýt kořínky rostlin, různé larvy a brouky. Pastva je prasatům zpřístupňována pomocí elektrického ohradníku postupně, tak aby se umožnila částečná regenerace vegetace z prvních oplůtků (Václavková at al.,2012).

Alternativní chovy prasat včetně ekologických chovů se stávají zcela legitimní součástí chovu prasat. Je to dáno především poptávkou po jejich produkci a na druhé straně i procentem spotřebitelů, kteří si mohou dovolit a chtějí nakupovat biopotraviny. Pokud se však podíváme na strukturu těchto farem, musíme bohužel konstatovat, že jejich podnikání je často vázáno na dotační programy, a tak se v oblasti živočišné výroby nejvíce daří chovu skotu bez tržní produkce mléka a chovu ovcí. Pro zemědělce, který se rozhodl pro alternativní chov prasat, bude rozhodující položkou nákladů cena krmiv. U nás nepřipadá v úvahu pastva prasat v lesích a využití klasických zdrojů krmiv (žaludy, bukvice, kaštiny). Tyto zdroje však musíme přenechat přemnoženým divokým prasatům. V úvahu tedy připadá pastva na orné půdě a loukách, která musí být součástí systému hospodaření tak, aby nedoházelo k jejich devastaci na jedné straně a zároveň byla řešena problematika zdravotních rizik, která s sebou nese dlouhodobé jednostranné využívání pozemků pro pastvu prasat (Rozkot,2013).

11. Využití přeštického plemene prasat v gastronomii od historie po současnost

Řeznický cech na Přešticku existoval již ve 14. Století. Práva cechu dosud nikdy nezměněná, pocházejí z roku 1530, kdy byl českým králem Ferdinand I. Habsburský. Císařské úřady povolily cechu používat vlastní znak- lva na bílém podkladu. Historie cechu také odhaluje, že jeho práva uznala hraběnka Marie Alžběta, které v té době město patřilo. Učinila tak 28.9. 1600 svým podpisem a pečeti. Po zrušení cechů v roce 1867 se zformoval spolek vzájemně se podporujících řezníků. Historie nám dokládá, že v roce 1864 se na trhu prodalo více než 1000 vepřů. V tu dobu bývalo ve městě opravdu velice rušno a obchodníci se sjížděli především z Bavorska, Saska, Polska, Rakouska a Slovenska. V roce 1900 už se prodávala hlavně černostrakatá prasata a Přeštice se staly důležitým obchodním uzlem. Kvalitní maso přeštických prasat se používalo zejména na výrobu vyhlášené pochoutky- Pražské šunky (Živý poklad z Čech. IFAUNA. [online]. 10.4.2014 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: (<http://www.ifauna.cz/skot-prasata/clanky/r/detail/4138/zivy-poklad-z-cech-presticke-cernostrakate-prase/>).

Pro přeštické prase je potřeba najít odpovídající využití, zejména v malochovech a ekologických chovech. Kvalitní maso přeštických prasat je možné využít pro speciální masné výrobky. Z historických pramenů lze zjistit, že maso přeštických prasat se používalo pro výrobu šunek i pro výsek. Při hmotnosti 60-70 kg bylo křehké, šťavnaté a jemně prorostlé tukem. Při delším výkrmu prasaty rychle ukládala tuk, proto při porážce ve vyšší hmotnosti představovala typická sádelná prasata. Z přeštického prasete se před 2. Světovou válkou vyráběla „pražská šunka“, která byla exportována do mnoha evropských i zámořských států. V současné době již opět existují výrobci, kteří se zaměřují na produkci kvalitních masných výrobků z masa přeštického prasete (O přeštickém praseti. Přeštické černostrakaté prase. [online]. 10.4.2014 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: <http://www.prestici.websnadno.cz/O-prestickem-praseti.html>).

Původní plemena prasat nacházejí uplatnění především u náročnějších zákazníků. Maso z těchto plemen je často vyhledávané špičkovými kuchaři (Václavková at al.,2012).

Dlouhá léta byla nabídka surovin pro vrcholnou gastronomii velmi omezena a získané masa potřebné kvality bylo velmi problematické. Je pochopitelné, že poptávka po těchto surovinách je výraznější ve velkých městech. Propagace masa přeštických prasat se ujal pražský řezník František Kšána ml. Maso a masné výrobky prodává v rodinném řeznictví v Praze, ale neváhá cestovat po celé republice a předvádět tzv. na živo, jak maso zpracovat. (Václavková at al.,2012). V rozhovoru pro server agrocr František Kšána podotýká: „Jsem zastáncem tradiční produkce, která s sebou nese i kvalitu. Nyní produkované vepřové maso si zakládá na co nejnižším obsahu intramuskulárního tuku, což je z dietetických důvodů žádoucí, ale chuti produkovaných výrobků to mnohdy nepřidá. Proto ve snaze nalézt plemena, která by vyhovovala našim požadavkům, došlo i na původní česká plemena. Sešel jsem se s Ing. Janem Stibalem, ředitelem Svazu chovatelů prasat v Čechách a na Moravě, a ten mě zkontaktoval s chovateli přeštických prasat z Mladotic. Kvalitu jejich masa jsem vyzkoušel nejdříve na sobě, na své rodině a následně i na zákaznících. Snažil jsem se o produkci na bázi tradičních receptur. Jelikož ohlas byl jednoznačně pozitivní, začal jsem pátrat dále. V tu chvíli ale nastal problém s nedostatkem suroviny. Chovatelů přeštických prasat je bohužel velmi málo a zřejmě jich i ubývá. Ve snaze oživit zájem chovatelů o toto plemeno na straně jedné a dopřát zákazníkům možnost konzumace těchto specifických výrobků na straně druhé jsem navázal spolupráci s Národním koordinačním a referenčním střediskem pro uchování a využití genových zdrojů hospodářských zvířat při VÚŽV, v. v. i. Filozofií naší společnosti je poctivost a tradice, a to od samotné správné porážky zvířete přes zrání masa a jeho zpracování

až po výrobu podle tradičních receptur. Naší snahou je, aby naše výrobky skutečně chutnaly, a jsem přesvědčen, že cesta přes 'přeštíka' je ta správná. Proto věřím, že chov přeštického plemene v podmínkách, které jsou mu odpovídající, a garance pravosti produktů doplňují náš záměr v ucelený celek., (Není nad přeštické prase. Agrární komora České republiky. [online]. 10.4.2014 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: <http://www.agrocr.cz/novinky/neni-nad-presticke-prase.php>)

Důležitým aspektem chutnosti masa je zrání masa. Vyvěšování masa tzv. suchým procesem bylo zcela běžným postupem na počátku minulého století. Při tomto zpracování bylo maso naporcováno na poloviny nebo na čtvrtky a několik týdnů zavěšeno v chladícím boxu. Během vyvěšování dochází současně ke dvěma procesům. Prvním z nich je ztráta tekutiny, jejíž část je vstřebávána do masa, které je pak šťavnatější a část tekutiny je odpařována a tím dochází ke zintenzivňování chuti. Druhým procesem, který probíhá při vyvěšování masa suchým procesem, je uvolnění enzymů, které jsou v masě uvolněny. Tyto enzymy narušují pojivovou tkáň, čímž maso získává na křehkosti a jemnosti textury. Při procesu vyvěšování dochází ke ztrátě 15- 20 % tekutin a tedy i úbytku hmotnosti a snížení výtěžnosti masa. V tomto směru má přeštické černostrakaté plemeno výhodu oproti moderním masným hybridům díky svému obsahu intramuskulárního tuku, který příznivě ovlivňuje křehkost (Václavková et al., 2012).

Zárukou kvality a původu masa přeštických prasat je registrované logo (Václavková et al., 2012).

12. Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo přiblížit naše národní plemeno prasat, o kterém se mezi veřejností mnoho neví. Při svém hledání informací jsem se potýkala s velmi malým množstvím literatury a dalších zdrojů. Což samo o sobě vypovídá o ne příliš velkém zájmu veřejnosti o tento okruh našeho kulturního dědictví. Nicméně při důkladném prohlížení odborných časopisů a nejvíce zaprášených knih v knihovnách jsem dostala, dá se říci dostatek informací pro sestavení této bakalářské práce.

Přeštické černostrakaté prase si zaslouží naši pozornost a podporu stejně jako ostatní naše zvířata zanesená v genových rezervách. Neočekávám, že bude v každém chlívku, v každé vesnici, nicméně každý kdo se zaslouží o rozšíření tohoto plemena, by měl být uznáván svým okolím a hrdý sám na sebe. Považuji za důležité dodat, že se chov prasat malými zemědělci a hobby chovateli zvyšuje, spousta z nich si po nespočetně kauzách s vepřovým masem, obnovilo chlívky a pořídilo „pašíka“, pro vlastní domácí výkrm, takzvaně po staru. Chápe jako velkou výhodu, vědět čím je prase krmeno, jak si žije a nakonec i jakým způsobem je poraženo. Každopádně etika chovu je v tomto směru také důležitým aspektem.

Přeštické černostrakaté prase bylo, je a doufám, že i bude patřit do našeho kulturního dědictví po našich předcích a bude se těšit většímu zájmu a oblibě. Je třeba investovat čas i peníze do „osvěty“, našeho národa, už jen proto, aby děti ve školkách nekreslili kravičku fialovou a králíka modrého. Dále pak by si lidé měli uvědomit, že mohou podporovat tato ohrožená zvířata i nákupem produktů z nich, dá se říci, že je přímá úměra mezi počtem prasat a poptávkou po výrobcích z nich. Nemluvě o podpoře české ekonomiky. V případě výrobků ze zvířat zanesených v Národním programu, je třeba je prodávat s přidanou hodnotou, jelikož, jak již bylo řečeno, nejsou schopna konkurenceschopnosti s moderními plemeny a finálními hybridy, proto se finančně náročnější chov a péče o ně musí bohužel odrazit na ceně konečného produktu.

Značná část spotřebitele je ochotná zaplatit kvalitu, koneckonců je to znát na vzrůstajícím zájmu o produkty z mangalice. Produkty z tohoto plemene se hojně vyskytují na farmářských trzích a je o ně nemalý zájem. Bylo by příjemné, kdyby se alespoň do takové úrovně zájmu dostaly i produkty z přeštického černostrakatého plemene prasat. Děkuji a přeji hodně zdaru všem, kteří se zaslouží o rozšíření nejen přeštického černostrakatého prasete, ale i dalších našich původních plemen.

13. Seznam použité literatury

Literární zdroje:

- ČMSCH, 2013- Vývoj plemenářské práce v Čechách a na Moravě, nakl. ČMSCH, Praha 2013
- Dostálová A., Koucký M., Vališ L., Šimečková M. (2011)- Kvalita masa přeštických prasat a finálních masných hybridů, Náš chov, s. 34-36, nakl. Profi press
- Fiedler Jaromír, Fiedlerová Markéta, Smítal Jaroslav (2006): Přeštické černostrakaté plemeno prasat- genetický zdroj ,Nakl. VÚŽV
- Fiedler Jaromír, Smítal Jaroslav (2004): Metodika pro uchování přeštického černostrakatého plemena prasat- genetického živočišného zdroje, nakl. VÚŽV
- Hodan J. (1998): Historie vzniku a průběh zvelebování chovu přeštického prasete
- Hovorka F., Sidor V., Smíšek V. (1967):Chov prasat, nakl. SZN
- Jedlička Martin (2012):Vedou štafetu o záchranu národního plemene prasat, Náš chov 9, str.30-32, nakl. Profi press
- Jedlička Martin (2013a):Bonitace prasat v mladoticích potvrdila vynikající kvalitu, Náš chov 7, str.40-42, nakl. Profi press
- Jedlička Martin (2013b):Útlum výroby krizi nezastaví, Náš chov 5, str.42-44, nakl. Profi press
- Majerčiak Pavel, Smidt Dietrich (1994): Génové rezervy v chove ošípaných, nakl. Vysoká škola poľnohospodárska v Nitre pre VÚŽV Nitra
- Moskal V. (1974): K zušlechťování přeštického černostrakatého plemene prasat, Náš chov 9
- Peštová K., Matoušek V., Kernerová N. (2012):Situace v produkci bio vepřového masa v ČR, Náš chov 5, str.40- 43, nakl. Profi press
- Pražák Č. (2006) -Sborník ze slavnostní konference k 80. výročí KU v chovu prasat, Vize budoucího vývoje šlechtění prasat- rámcová charakteristika očekávaných podmínek, 2006 ,Praha
- Rozkot M. (2013): Pastva prasat, Náš chov 11, str.72-74, nakl. Profi press
- Rozkot Miroslav (2006): Kvalitní genofond- předpoklad úspěšného chovu prasat, nakl. VÚŽV
- Sacher B.(1987):Gedankenkonzept zur Problematik der erhaltung bedrother Nutztier-rassen und der Anglage von Genreserven

- Sambraus Hans Hinrich (2006): Atlas plemen hospodářských zvířat, nakl. Brázda s.r.o.
- Stupka , Šprysl, Čítek,2013, Základy Chovu prasat,nakl. Powerprint
- Šafránek, 1988, Vývoj chovu prasat a plemenářské práce, Praha SPD,
- Šiler, Majerčiak (1987): Ochrana genofondů v chovu prasat v ČSSR,
- Václavková Eva, Rozkot Miroslav, Dostálová Anne (2012): Přestické černostrakaté prase- živé dědictví po předcích, nakl. Powerprint

Internetové zdroje

- <http://atlas.mpnetik.cz/17/prase.html>
- http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99e%C5%A1tick%C3%A9_%C4%8Dernostrakat%C3%A9_prase
- <http://www.agrocr.cz/novinky/neni-nad-presticke-prase.php>
- <http://www.ifauna.cz/skot-prasata/clanky/r/detail/4138/zivy-poklad-z-cech-presticke-cernostrakate-prase/>
- <http://www.prestici.websnadno.cz/O-prestickem-praseti.html>

Zdroje použitých obrázků

- <http://www.prestice-mesto.cz/podnikani/presticke-prase-symbol>